

ДОСВІД КОЛИШНІХ РЕСПУБЛІК ЮГОСЛАВІЇ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙН ТА ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Махмурова-Дишлюк О. П.

кандидат юридичних наук, докторант

Науково-дослідний інститут публічного права

вул. Георгія Кірпи, 2А, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0969-8797

cmdl_1986@ukr.net

Ключові слова: *агресія, воєнні злочини, геноцид, етнічний конфлікт, злочини проти людяності, країна агресор, міжнародний трибунал, незалежність, принципи індивідуальної відповідальності, притягненні до відповідальності, рада безпеки, суд, переслідування.*

В статті розкритий негативний досвід колишніх республік Югославії щодо адміністративно-правового забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в умовах війн та воєнних конфліктів. Актуалізовано, що початку 1990 років, світова спільнота стала свідком політичних та етнічних конфліктів, що привели до розпаду аналізованої держави, військових конфліктів та війн на територіях, яку вона займала. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії, був заснований ООН у 1993 році, відіграв важливу роль у притягненні до відповідальності понад 160 осіб, включаючи глав держав та інших високопосадовців, за злочини, скоєні в ході конфліктів на території колишньої Югославії. Цей трибунал визначив стандарти судового переслідування для майбутніх випадків військових злочинів. Союзні держави Словенія та Хорватія оголосили незалежність від Югославії ще червні 1991 року. Вихід Словенії був безкровним, у той час як Хорватія стикнулася зі значною агресією сербських сил та етнічних конфліктів. Що супроводжувався насильницькою етнічною чисткою та зруйнуванням міст Дубровника та Вуковара. Реагуючи на це у 1993 році був заснований Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії. Вироки трибуналу визначили принципи індивідуальної відповідальності за злочини в рамках міжнародного права. Його створення визначалося підтримкою ООН, зокрема голосуванням за це представника російської федерації. Однак, з часом, відносини між росією та Трибуналом стали напруженими. Російські представники неодноразово висловили незадоволення вироками. Не дивлячись на це Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії у значній мірі виконав свою місію, щодо притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, високопосадовців країн агресорів, включно з президентом Сербії. На жаль, щодо росії зробити це аналогічно, в умовах сьогодення, не вдасться, адже сама країна агресорка є постійним членом ради безпеки ООН, що унеможливує створення відповідного суду ООН.

THE EXPERIENCE OF THE FORMER REPUBLICS OF YUGOSLAVIA REGARDING THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROVISION OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF CITIZENS IN THE CONDITIONS OF WARS AND MILITARY CONFLICTS

Makhmurova-Dyshliuk O. P.

Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student

Scientific Institute of Public Law

Heorhiia Kirpy str., 2A, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0969-8797

cmdl_1986@ukr.net

Key words: *accountability, aggression, aggressor country, court, crimes against humanity, ethnic conflict, genocide, independence, international tribunal, principles of individual responsibility, prosecution, security council, war crimes.*

The article reveals the negative experience of the former republics of the Yugoslavia regarding the administrative and legal support of the rights, freedoms, and legitimate interests of citizens in conditions of wars and military conflicts. It has been updated that at the beginning of the 1990s, the global community witnessed political and ethnic conflicts that led to the disintegration of the analyzed state, military conflicts, and wars in the territories it occupied. The International Tribunal for the former Yugoslavia, established by the UN in 1993, played an important role in holding more than 160 individuals accountable, including heads of state and other high-ranking officials, for crimes committed during the conflicts on the territory of the former Yugoslavia. This tribunal set standards for the prosecution of future cases of war crimes. The allied states of Slovenia and Croatia declared independence from Yugoslavia in June 1991. The secession of Slovenia was bloodless, whereas Croatia faced significant aggression from Serbian forces and ethnic conflicts. This was accompanied by violent ethnic cleansing and the destruction of the cities of Dubrovnik and Vukovar. In response, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia was established in 1993. The tribunal's verdicts established principles of individual responsibility for crimes under international law. Its creation was supported by the UN, particularly through the vote of the representative of the Russian Federation. However, over time, relations between Russia and the Tribunal became strained. Russian representatives repeatedly expressed dissatisfaction with the verdicts. Nevertheless, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia largely fulfilled its mission of prosecuting war crimes, crimes against humanity, and genocide, including high-ranking officials of the aggressor countries, including the President of Serbia. Unfortunately, it will not be possible to do the same for Russia under current conditions, as the aggressor country itself is a permanent member of the UN Security Council, which makes the creation of an appropriate UN court impossible.

Вступ. Повчальним у негативному значенні є досвід бувших республік Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, коли на початку 1990-х років на їх теренах виникли міждержавні, міжетнічні збройні конфлікти та війни. До припинення свого існування це була позаблокова федерація, до складу якої входили шість республік: Боснія і Герцеговина, Хорватія, Македонія, Чорногорія, Сербія та Словенія. Окрім шести республік, два окремі регіони Косово та Воєводина мали статус автономних країв у складі Республіки Сербія. Югославія була сумішню етнічних груп і релігій,

причому основними релігіями були православне християнство, католицизм та іслам. Одночасно з крахом комунізму та відродженням націоналізму у Східній Європі наприкінці 1980-х і на початку 1990 рр. Югославія пережила період інтенсивної політичної та економічної кризи, коли центральний уряд слабшав, У 1991 році назрів розпад країни, коли Словенія та Хорватія звинуватили Сербію в несправедливому пануванні над урядом, військовими та фінансами Югославії. У свою чергу Сербія звинуватила дві республіки в сепаратизмі. За приблизними підрахунками, в результаті

війн, що вирували на території цієї бувшої країни, було вбито понад 100 000 людей, а два мільйони людей, тобто більше половини населення, були змушені покинути свої домівки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми адміністративно-правового забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах війни звертали свою увагу вітчизняні та зарубіжні вчені М. Алексійчук, Н. Армаш, В. Бібік, В. Біла, С. Бескоровайний, Ю. Бисага, Я. Букреєв, А. Вишневський, В. Галунько, І. Глобенко, П. Діхтієвський, Т. Доцюк, Д. Дезіре Адіб, М. Доненко, О. Дострі, І. Дзюба, Я. Журавель, В. Колпаков, Т. Короткий, М. Кравцова, О. Кузьменко, О. Куракін, С. Кучевська, М. Елран, В. Іванченко, О. Романова, В. Зьолка, О. Осауленко, С. Марущено, Д. Міл-Маном, А. Михайлов, І. Підберезних, О. Правоторова, Ю. Радковець, Є. Руденко, О. Савинець, Т. Сандерс, С. Сірій, О. Сікорський, Т. Тарахонич, М. Трудолюбов, Г. Шеффер, А. Хамдо, Г. Христова та ін.

Проте вони аналізовану нами проблематики безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах. Тим самим, запропонована тематики статті є актуальною.

Мета статті полягає в тому щоб на основі аналізу негативного досвіду держав, які входили до складу бувшої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії розкрити проблеми адміністративно-правового забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в умовах війни та воєнних конфліктів з метою мінімізації їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Досвід наслідків збройних конфліктів в Югославії доводить, що держава, як юридична особа згідно з міжнародним правом, несе відповідальність за злочини, вчинені особами в її уряді та збройних силах проти народів інших держав. Більше того, враховуючи протоколи Нюрнберзької події, безсумнівно, урядові лідери Сербії, цивільні еліти, військові офіцери та рядовий персонал можуть бути притягнуті до особистої відповідальності перед міжнародним трибуналом, якщо є докази того, що вони віддавали накази, брали участь або програвали припинити вчинення цих злочинів. Порушення законів війни за наказом уряду чи окремого військового командира не знімає відповідальність військового злочину з цього діяння. Дія за наказом начальника більше не є дійсним захистом особи, обвинуваченої у вчиненні військового злочину. Ці пропозиції тягнуть за собою те, що стало відомим у міжнародному праві як «Нюрнберзький прецедент». Випадок розстрілу осіб, відповідальних за скоєння звірств на території колишньої Югославії, підкреслює це фундаментальне зобов'язання відновити правосуддя за невинні злочини [2].

З метою забезпечення зазначеного У травні 1993 року був заснований Трибунал Організацією Об'єднаних Націй у відповідь на масові злочини, що відбувалися на той час у Хорватії та Боснії та Герцеговині. Повідомлення про жакливі злочини, під час яких тисячі мирних жителів були вбиті та поранені, піддані тортурам і сексуальному насильству в таборах для ув'язнених, а сотні тисяч вигнані зі своїх домівок, викликали обурення в усьому світі та спонукали Раду Безпеки ООН до дій. Він першим судом з військових злочинів, створеним ООН, і першим міжнародним трибуналом з військових злочинів після Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Він був заснований Радою Безпеки відповідно до глави VII Статуту ООН. Його основна мета полягає в тому, щоб судити осіб, найбільш відповідальних за такі жакливі дії, як вбивства, тортури, згвалтування, поневолення, знищення власності та інші злочини, перелічені в Статуті Трибуналу. Притягаючи винних до суду, він має на меті запобігти майбутнім злочинам і віддати справедливість тисячам жертв та їхнім родинам, таким чином сприяючи міцному миру в колишній Югославії. Розташований у Гаазі, Нідерланди, трибунал висунув звинувачення понад 160 особам. Серед обвинувачених – глави держав, прем'єр-міністри, начальники штабів армії, міністри внутрішніх справ та багато інших політичних, військових і поліцейських керівників високого та середнього рівня з різних сторін югославських конфліктів. Його обвинувальні висновки стосуються злочинів, скоєних з 1991 по 2001 роки проти представників різних етнічних груп у Хорватії, Боснії та Герцеговині, Сербії, Косово та колишній Югославській Республіці Македонія [3].

Отже, на початку 1990-х років, Соціалістична Федеративна Республіка Югославія стала свідком політичних та етнічних конфліктів, що привели до розпаду країни, військових конфліктів та війн між бувшими союзними державними та етнічними утвореннями. Що підкреслює важливість відповідальності держави за злочини, вчинені її представниками. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії, заснований ООН у 1993 році, відіграв важливу роль у притягненні до відповідальності понад 160 осіб, включаючи глав держав та інших високопосадовців, за злочини, скоєні в ході конфліктів на території колишньої Югославії. Цей трибунал визначив стандарти судового переслідування для майбутніх випадків військових злочинів.

Першою з шести республік, яка офіційно вийшла зі складу Югославії, була Словенія, яка проголосила незалежність 25 червня 1991 року. Це спричинило втручання Югославської армії, яке переросло в короткий військовий конфлікт,

який зазвичай називають Десятиденною війною. Він закінчився перемогою словенських сил, коли Югославська армія, відкликала своїх солдатів і обладнання. Хорватія проголосила незалежність в один день зі Словенією. Але в той час як вихід Словенії з Югославської Федерації був відносно безкровним, вихід Хорватії не мав бути таким. Значна етнічна сербська меншина в Хорватії відкрито відкидала владу новопроголошеної хорватської держави, посилаючись на право залишатися в складі Югославії. За допомогою Югославської армії, та Сербії хорватські серби повстали, оголосивши майже третину контрольованої ними території Хорватії незалежною сербською державою. Хорвати та інші не серби були вигнані з її території в ході насильницької кампанії етнічної чистки. Важкі бої в другій половині 1991 року свідчать про обстріл стародавнього міста Дубровник, а також облогу та знищення Вуковара сербськими силами. Незважаючи на припинення вогню під контролем ООН, яке набуло чинності на початку 1992 року, влада Хорватії була сповнена рішучості встановити владу над своєю територією та використала свої ресурси для розвитку та оснащення своїх збройних сил. Влітку 1995 року хорватські військові здійснили дві великі наступальні операції, щоб повернути всю свою територію, крім частини, відомої як Східна Славонія. Війна в Хорватії фактично завершилася восени 1995 року. Згодом Хорватія відновила свою владу над усією територією, а Східна Славонія повернулася під своє правління в січні 1998 року після мирного переходу під управління ООН [4].

Реагуючи на такі воєнні злочини проти бідності Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії моменту свого створення в 1993 році він незворотно змінив ландшафт міжнародного гуманітарного права та надав жертвам можливість озвучити жахи, свідками яких вони були та які вони пережили. У своїх прецедентних рішеннях щодо геноциду, військових злочинів і злочинів проти людства Трибунал показав, що вища посада особи більше не може захистити її від судового переслідування. Було показано, що підозрювані в найбільшій відповідальності за скоєні злества можуть бути притягнуті до відповідальності, а також те, що провина має бути індивідуалізована, захищаючи цілі громади від того, щоб їх називали «колективно відповідальними». Трибунал зробив внесок у незаперечну історичну історію, борючись із запереченням і допомагаючи громадам примиритися з недавньою історією. Злочини в регіоні більше не можна заперечувати. Наприклад, було доведено поза розумним сумнівом, що масове вбивство в Сребрениці було геноцидом [5].

Конфлікт у Боснії та Герцеговині мав стати найбільш смертоносним із усіх у Югославській

Федерації, що розпадалася. Ця центральна югославська республіка мала спільний уряд, що відображає змішаний етнічний склад із населенням, яке складалося приблизно з 43 відсотків боснійських мусульман, 33 відсотків боснійських сербів, 17 відсотків боснійських хорватів і близько семи відсотків інших національностей. У березні 1992 року на референдумі, який бойкотували боснійські серби, понад 60 відсотків громадян Боснії проголосували за незалежність. Майже одразу, у квітні 1992 року, боснійські серби підняли повстання за підтримки Югославської народної армії та Сербії, оголосивши підконтрольні їм території сербською республікою в Боснії та Герцеговині. Завдяки переважній військовій перевазі та систематичній кампанії переслідування несербів вони швидко встановили контроль над понад 60% території країни. Боснійські хорвати незабаром пішли за ними, відкинувши повноваження боснійського уряду та проголосивши свою власну республіку за підтримки Хорватії. Конфлікт переріс у криваву тристоронню боротьбу за території, жертвами жадливих злочинів стали мирні жителі всіх національностей [6].

25 травня 1993 року Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 827 про офіційне заснування Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії Згідно зі статтями аналізований суд має повноваження переслідувати та судити осіб за чотири категорії злочинів: серйозні порушення Женевської конвенції 1949 року, порушення правил і звичаїв війни, геноцид і злочини проти людяності. Юрисдикція Міжнародного трибуналу має пріоритет над національною юрисдикцією. Саме статут аналізованого суду зазначав, що службове становище обвинуваченого, незалежно від того, чи є він главою держави чи уряду чи відповідальною державною посадовою особою, не звільняє його від кримінальної відповідальності та не пом'якшує покарання. Крім того, вперше було запроваджено принцип відповідальності командування: військового чи цивільного [7].

Найбільшу кількість справ, розглянутих у Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, стосувалася злочинів, скоєних сербами та боснійськими сербами, Трибунал проводив розслідування та висував звинувачення проти осіб будь-якого етнічного походження. Хорватам, а також боснійським мусульманам і косовським албанцям було винесено вироки за злочини, скоєні проти сербів та інших. Його вироки демонструють, що всі сторони конфлікту вчиняли злочини, Трибунал вважає свою справедливість і неупередженість надзвичайно важливими. Він не займає жодної сторони в конфлікті і не намагається створити будь-який штучний баланс між різними групами. Докази є основою, на якій обви-

нувачення подає справу. Судді забезпечують справедливий і відкритий судовий розгляд, оцінюючи докази для визначення винуватості чи невинуватості обвинуваченого [8].

Отже, союзні держави Словенія та Хорватія оголосили незалежність від Югославії в червні 1991 року. Вихід Словенії був безкровним, у той час як Хорватія стикнулася зі значною агресією сербських сил та етнічних конфліктів. Етнічна сербська меншина в Хорватії відкидала нову владу, викликаючи конфлікт. Хорватські серби, підтримані Югославською армією та Сербією, оголосили незалежну сербську державу та вибули частину території Хорватії. Конфлікт супроводжувався насильницькою етнічною чисткою та зруйнуванням міст Дубровника та Вуковара. Реагуючи на це Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії був заснований у 1993 році. Вироки трибуналу визначили принципи індивідуальної відповідальності за злочини в рамках міжнародного права. Трибунал зробив важливий внесок у встановлення правосуддя та визнання злочинів у Югославії.

Треба розуміти що створення в 1993 році Міжнародний трибунал для колишньої Югославії стало можливим завдяки голосуванню за це в ООН російської федерації. Проте, вже на початку ХХ століття зі сторони Москви розпочалась активна критика міжнародного трибуналу. Зокрема в 2006 році російські депутати одностайно схвалили заяву, в якій звинувачують Трибунал ООН з військових злочинів у колишній Югославії у систематичному застосуванні подвійних стандартів. Їх обурював трибунал над військовим

злочинцем та президентом Сербії С. Мілошевичем. Після вироку Р. Караджичу в 2016 році, якого трибунал визнав винним у геноциді та дев'яти пунктах і засудила його до 40 років ув'язнення, росія оприлюднила свою позицію, що це був «політизований вирок». У послідовному російській політиці не одноразово критикувати Гаазький трибунал. За Двадцять чотири роки тому, наприкінці 2017 року, Міжнародний трибунал для колишньої Югославії було закрито та створено Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів, якому доручено виконувати низку важливих функцій, які раніше виконував Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (ICTR) і Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (ICTY) [9].

Висновки. Отже, створення Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії в 1993 році визначалося підтримкою ООН, зокрема голосуванням за це представника російської федерації. Однак, з часом, відносини між росією та Трибуналом стали напруженими. Російські представники неодноразово висловили вироками суду справі. Не дивлячись на це Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії у значній мірі виконав свою місію, щодо притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, високопосадовців країн агресорів, включно з президентом Сербії. На жаль, щодо росії зробити це аналогічно, в умовах сьогодення, не вдасться, адже сама країна агресорка є постійним членом ради безпеки ООН, що унеможливорює створення відповідного суду ООН.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Conflicts. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). 2023. URL: <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>
2. Enforcing Human Rights Standards in the Former Yugoslavia: The Case for an International War Crimes Tribunal. Denver Journal of International Law & Policy. Volume 22. Number 2. Article 3. 2022. URL: <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1747&context=djilp>
3. The Tribunal irreversibly changed the landscape of international humanitarian law. 2022. URL: <https://www.icty.org/en/about>
4. The Conflicts. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). 2023. URL: <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>
5. The Tribunal irreversibly changed the landscape of international humanitarian law. 2022. URL: <https://www.icty.org/en/about>
6. The Conflicts. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). 2023. URL: <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>
7. Lessons and significance of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. ECHR. 2023. URL: <https://ecpl.com.ua/en/news/lessons-and-significance-of-the-international-criminal-tribunal-for-the-former-yugoslavia/>
8. The Tribunal irreversibly changed the landscape of international humanitarian law. 2022. URL: <https://www.icty.org/en/about>
9. Russia and historical revisionism on the example of the International Criminal Court for former Yugoslavia. 2022. URL: <https://atlanticinitiative.org/russia-and-historical-revisionism-on-the-example-of-the-international-criminal-court-for-former-yugoslavia/>